

Готовність дитини до шкільного навчання: компоненти та критерії

Функціональна готовність дитини до шкільного навчання є важливою проблемою педагогічної науки. Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості, яка зумовлює психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці. На цьому віковому етапі відбувається зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, основою якої є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Перехід до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності, різке зниження рухомої активності, значне статичне напруження, нові обов'язки і вимоги дисципліни – все це для учня першого класу є великим навантаженням. У перші шкільні місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Дитина починає усвідомлювати, що навчання – суспільно важлива діяльність, значущість якої оцінюють оточуючі її люди. Якщо гра дошкільника була необов'язковою (батьки можуть будь-коли її припинити), то навчання є обов'язковою діяльністю, до якої дорослі ставляться з особливою повагою.

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію стосовно дорослих і однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї. Вперше виникає емоційно-сміслова орієнтувальна основа вчинку – розуміння сенсу здійсненої діяльності: задоволення чи незадоволення своїм місцем у стосунках із дорослим, іншими дітьми.

У зв'язку із психічним та особистісним розвитком діти даного віку виявляють чітке прагнення посісти значуще становище у житті, виконувати нову, важливу для них та їхнього оточення роботу. Реалізуючи яке, вони вступають у суперечність зі стилем свого життя, їх перестає тішити гра. Дитина починає диференціювати внутрішню і зовнішню сторони своєї особистості, усвідомлювати зміст своїх переживань, узагальнювати їх. Це означає, що у дитини сформувалося нове внутрішнє життя, яке надалі

здійснюватиме спрямування поведінки.

Вступ до школи забезпечує перехід до нової, суспільно значущої та суспільно оцінюваної діяльності – навчання. Майже всі діти готові до навчальної діяльності, хочуть іти до школи, однак у багатьох переважає зовнішня мотивація. Але сучасне суспільство потребує, щоб ці зміни у житті дитини узгоджувалися з її внутрішньою потребою.

Метою даної статті є визначення основних напрямків, компонентів та критеріїв готовності дитини до шкільного навчання.

Успішний розвиток особистості, ефективність навчання дитини залежать від певного рівня підготовки її до школи. Загалом, готовність дошкільника до навчання у школі визначається умовно за двома провідними напрямками: психологічна та фізична готовність [2, 3, 5]. Психологічна має два спрямування – особистісну та інтелектуальну (розумову) готовність. Особистісна готовність до навчання – це комплекс морально-психологічних особливостей, в якому мотиваційна сторона є основою. Мотиваційна готовність – це насамперед, прагнення до нової для дитини діяльності – навчання. Вона позначається на вольовій і розумовій діяльності. Компонентом особистісної готовності дитини до школи є також певний рівень її комунікативного розвитку, який виявляється в потребі та умінні спілкуватися, взаємодіяти з однолітками, дорослими, у колективі, адекватно реагувати на соціальні події. Наступним компонентом, особистісної готовності дошкільника до навчання є вольова готовність, що передбачає довільність поведінки (підпорядкування дитиною своїх дій, вчинків загальноприйнятим нормам, правилам), і психічних процесів (сприймання, увазі, пам'яті, уяви), певний рівень саморегуляції навчальної діяльності та розвитку морально-вольових рис (відповідальності, організованості, наполегливості, дисциплінованості тощо). До складу особистісної готовності входить і поняття емоційно-моральної готовності. Саме на етапі старшого дошкільного віку емоції стають предметом усвідомлення дитини, з'являється особистісне новоутворення, яке перебудовує всю поведінку і психіку дітей на

межі дошкільного та молодшого шкільного віку. В емоційній сфері дитини з'являються вищі соціальні емоції, які є власно почуттями (гуманні, патріотичні, естетичні). Останнім часом психологи в поняття особистісної готовності включають самосвідомість, яка протягом дошкільного дитинства зазнає суттєвих змін. Тому завдання вихователя полягає у досягненні в дитини до семи років такого рівня всіх складових самосвідомості (уявлення про самого себе, ставлення до себе, самооцінка тощо), який би забезпечив її готовність до навчання у школі.

Інтелектуальна готовність до шкільного учіння складається з багатьох взаємозв'язаних компонентів розумового і мовного розвитку дітей. Єдність загального рівня розвитку психічних процесів (сприймання, мислення, уяви, уваги, пам'яті), пізнавальної діяльності, пізнавальних інтересів; досить широкий запас усвідомлених, систематизованих уявлень та елементарних понять про навколишній світ; розвинена мова, навички елементарної навчальної діяльності у дітей складають інтелектуальну (розумову) готовність до навчання у школі. Це все є результатом систематичного формування узагальненої уявлень, на основі яких дошкільники орієнтуються в доступних їм розумного явищах природи і суспільного життя, спеціальної підготовки до шкільних уроків читання, мови та математики, а також формування належного рівня пізнавальної діяльності. Інтелектуальний розвиток треба розуміти як складну динамічну систему кількісних і якісних змін, що відбуваються у пізнавальній діяльності дитини у зв'язку з віком і збагаченням життєвого досвіду, з індивідуальними особливостями її психіки.

Навчання у школі вимагає значного напруження фізичних, розумових, моральних сил, тому при підготовці до школи слід приділяти значну увагу фізичній готовності дітей [1, 3]. Фізична готовність до школи – це належний стан здоров'я, витривалість, протистояння несприятливим впливам; нормальні антропометричні дані (зріст, маса, обхват грудної клітки), достатній рівень розвитку рухової сфери, готовність руки до виконання тих дрібних, різноманітних і точних рухів, які необхідні, щоб оволодіти письмом;

достатній розвиток культурно-гігієнічних навиків тощо. Фізична готовність дитини до школи означає, що за своїм фізичним розвитком і станом здоров'я вона здатна до навчального навантаження. Відомо, що першокласникам спочатку важко призвичаюватись до шкільного режиму; тривалості занять, необхідності зберігати статичну позу тощо. Втоплюються діти від зусиль, спрямованих на дотримання певної пози, від нерухомості, від незвичної дози розумового навантаження, зосередженості. Тут і виявляються переваги міцного здорового організму над ослабленим, хворобливим. Нормально розвинуті здорові діти досить швидко пристосовуються до нових умов, виявляють належну працездатність, легко поновлюють сили після короткого відпочинку. Діти з фізичними вадами швидко втоплюються, знижують активність на уроках і виснажуються більше від своїх здорових однолітків. Поступово всі першокласники опановують шкільний режим, навчаються працювати належним чином. Щоб зробити перехід до навчання у школі для дитини менш складним, необхідно готувати її до цього, забезпечити умови, які сприяють належному фізичному та функціональному розвитку організму, формуванню рис, необхідних для вступу у новий період життя – шкільний. Фізична підготовка дітей до навчання у школі охоплює освітньо-виховну роботу з формування рухових навиків, умінь, систему оздоровчо-загартовуючих заходів, гігієнічні вимоги до організації навчального процесу, додержання режиму дня, турботу про гігієну нервової системи дітей, створення в них позитивно-емоційного стану, раціональне харчування, достатній і спокійний сон, виховання культурно-гігієнічних навиків тощо.

Враховуючи результати наукових досліджень структуруємо компоненти та критерії готовності [1, 4, 5].

Психологічна готовність

Особистісна готовність

Мотиваційна готовність: сформованість правильного уявлення про школу, певного позитивно-емоційного ставлення до навчання, як серйозної і соціальнозначущої діяльності; є бажання йти до школи вчитися, без тиску

зовні; здатність узгоджувати мотиви поведінки; позитивне ставлення до вчителя, розуміння його професійної ролі і позиції; готовність взяти на себе роль учня.

Комунікативна готовність: певна сформованість у дітей правильних уявлень про норми, етику поведінки; дотримання дитиною загальноприйнятих правил і норм спілкування; певний рівень розвитку комунікативних умінь: вміння вислухати, висловитись, домовитись; виявлення у ставленні до дорослих поваги, доброзичливості; легко встановлює ділові контакти з однолітками, відноситься до них як до партнерів в ігровій та навчальній діяльності; уміє узгоджувати власні задуми, дії, з метою і бажанням партнерів, розподіляти роботу і координувати дії учасників із загальною метою; відсутні конфлікти.

Вольова готовність: виникнення особистісної поведінки; уміння управляти своєю поведінкою: стримувати імпульсивні реакції, контролювати рухову поведінку, управляти рухами; здатність передбачати наслідки своїх вчинків, дій, результати діяльності; певний рівень розвитку довільності психічних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, уяви; саморегуляція різних видів діяльності, яка проявляється в усвідомленні дитиною суті завдання, плануванні наступних дій, контролі їх ходу і результатів відносин вказівок дорослого; відповідальність, організованість, наполегливість, дисциплінованість; переборює труднощі; тривалий час домагається мети; витримує дискомфорт; може управляти собою в умовах емоційного збудження, напруження, навіть стомлення; діє згідно з вимогами; здатна до певного самообмеження; відповідальність; організованості; наполегливості; дисциплінованості.

Емоційно-моральна готовність: емоції стають самостійним предметом усвідомлення дитини; більш незалежними від ситуації; поява в емоційній сфері дитини вищих емоцій, що є почуттями (гуманні, патріотичні, естетичні); позитивно-емоційне ставлення до моральних вимог, правил, норм, на основі яких будуються стосунки дітей з дорослими та ровесниками;

переживання, пов'язані з тим, яке значення (позитивне чи негативне) матимуть наслідки їхніх вчинків і дій для оточуючих людей.

Розвиток самосвідомості: сформованість у дитини уявлень про самого себе та ставлення до себе; адекватний рівень домагань, коли дитина об'єктивно оцінює свої можливості в діяльності при досягненні реально поставлених цілей; поява більш адекватної самооцінки, коли дитина правильно оцінює саму себе, свої риси, поведінку, вчинки, своє місце серед інших людей; усвідомлене переживання дитиною своїх невдач, помилок; певний ступінь формування самосвідомості.

Інтелектуальна готовність

Розвиток пізнавальних (психічних) процесів (сприймання, мислення, уяви, уваги, пам'яті, мовлення): певний рівень розвитку розумової активності, що базується на допитливості, сформованості певних розумових дій, здатності доводити розумову роботу до успішного завершення; сприймання набуває довірливості; основи естетичного сприйняття навколишнього; сформованість образного мислення, удосконалення образних уявлень, їх певна незалежність від конкретної ситуації; узагальнений характер; здатність дитини аналізувати, систематизувати, узгоджувати, узагальнювати, визначати властивості різних об'єктів, їх внутрішні взаємозв'язки, встановлювати причинно-наслідкові, часові, просторові зв'язки, підводити підсумки; здатність до наочно-схематичного мислення; здатність до моделювання; сформованість основ словесно-логічного мислення, коли дитина вже здатна до абстрактних міркувань, які будуються на законах логіки; здатність до абстрагування; певний рівень сформованості активної творчої уяви; рівень розвитку різних видів пам'яті: зорової, слухової, рухової, словесно-логічної; зростання обсягу, міцності пам'яті; повнота, системність і точність відтворюваного матеріалу; сформованість монологічного мовлення; граматична правильність мови (морфологічна, синтаксична); рівень звукової активності (темп, плавність, інтонаційна виразність).

Загальна обізнаність, ознайомлення з навколишнім світом: діти мають стійкі пізнавальні інтереси до явищ навколишнього життя; достатньо широкий запас усвідомлених систематизованих уявлень і елементарних понять про навколишній світ, свій рід, родовід, про незалежну державу – Україну, виявляють позитивне емоційне ставлення до природи рідного краю; мають уявлення про основні об'єкти неживої природи (сонце, вода, повітря, земля), їх характерні особливості, значення для життя живих істот, рослин; орієнтуються у рослинному і тваринному світі найближчого природного оточення; розуміють взаємозв'язок між об'єктами природи, встановлюють послідовну причину, залежність між ними; розуміють необхідність дбайливого ставлення до свого здоров'я; мають елементарні наукові знання про основні екологічні фактори у розвитку живої природи (світло, температуру, вологу, поживність ґрунту) та очевидні взаємозв'язки і залежності; мають знання з українознавства, народної творчості, звичаїв, традицій, знають народні прислів'я, загадки, приказки, прикмети, вірші, легенди, повір'я, пісні, авторські твори тощо про об'єкти та явища природи; мають уявлення про користування магазином, поштою, бібліотекою та ін.

Формування елементарних математичних уявлень: уміють систематизувати та групувати предмети за певними ознаками: знаходити геометричні фігури на малюнках, моделях, у формі навколишніх предметів, визначати форму предмета в цілому і його частини з допомогою геометричних фігур; розуміють їх суттєві особливості; вміють лічити до десяти від будь-якого числа, у прямому і зворотному порядку; знають, що число на одиницю менше від попереднього і на одиницю більше від наступного, тобто розуміють відношення між суміжними числами; дають повну характеристику числа, вказавши його місце відносно інших чисел натурального ряду; розв'язують задачі на збільшення або зменшення числа на кілька одиниць; використовують математичні знання в іграх, у побуті, при спостереженнях, у повсякденному житті.

Навчання грамоти (підготовка до письма, підготовка до читання):

вміють креслити геометричні фігури різної конфігурації, прямі, ламані, хвилясті лінії на нелінованому папері; штрихують геометричні фігури та контурні предметні малюнки паралельними прямими лініями; пишуть у рядку з двох ліній основні елементи букв: палички з нахилом; заокруглені зверху, заокруглені знизу, заокруглені зверху і знизу – окремі та з'єднані по 2, 3 і овали, лівий і правий півовали; знайомі літери друкованим шрифтом на папері у клітинку; викладають склади і слова на набірному полотні, на столах і з букв розрізної азбуки. Здійснюють звуковий аналіз слів усно і з допомогою фішок; знають алфавітну назву букв та їх звукове позначення; володіють механізмом читання; визначають на слух межі речення; свідомо, плавно читають уголос невеликі тексти, поскладово читають важкі слова; розуміють прочитане, відповідають на запитання за змістом, висловлюють своє ставлення до прочитаного; виявляють бажання до читання, обмінюються думками щодо прочитаного.

Фізична готовність

Володіють навичками ходьби, бігу, стрибків, кидання, рівноваги; сформовані рухові якості: швидкість, спритність, гнучкість, витривалість та сила під час виконання вправ; удосконалені почуття рівноваги, координації, рухів та орієнтування у просторі; самостійно організовують рухливі ігри і фізичні вправи на прогулянці, виконують правила гри, допомагають один одному; ознайомлені з різними видами спорту; сформовані навички особистої гігієни – догляд за чистотою тіла, зубів, за зачіскою; своєчасно користуються чистою носовою хусточкою, лише своїм рушником; закріплені навички культури їжі – правильно користуються столовими приборами, серветкою, полощуть рот після приймання їжі; правильно поведуться за столом – сидять прямо, не кладуть лікті на стіл, хліб беруть, що лежить ближче, тощо; під час кашлю відвертаються, прикриваючи рот носовою хусточкою; вироблені навички самообслуговування.

Отже, основним досягненням у житті дитини є її готовність до навчання в школі. Функціональна готовність до шкільного навчання –

різнобічна характеристика дитини. У цей період закладаються основи міцного здоров'я, характеру, здібностей, особливості самосвідомості тощо. Дитяча допитливість формує інтерес до навчання; розвиток пізнавальних інтересів утворює основу для формування творчого мислення; виникає узагальнення власних переживань; комунікативні вміння забезпечують активне навчальне співробітництво. Позитивні досягнення у психічному та особистісному розвитку забезпечуються відповідним рівнем сформованості взаємопов'язаних компонентів та критеріїв готовності, встановленням причино-наслідкових зв'язків між ними і є передумовою для подальшого гармонійного розвитку дитини та переходу її на наступний рівень освіти.

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430с.
2. Навчання і виховання шестирічних першокласників: Зб. статей. / Упоряд. К.С.Прищеп. – К.: Рад. шк., 1990. – 256с.
3. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Колектив авторів. – К.: ІЗМН, 1996. – Вип. 6. – 176с.
4. Українське дошкільня. Програма виховання та навчання дітей в дошкільних закладах. Укладачі: Дідух О.В., Білан О.І. – Львів, 1999.
5. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч.посіб. – К.: Академ-видав, 2006. – 360с.

Аннотація

В статье автор анализирует основные направления готовности ребёнка к школе, характеризует (структурирует) компоненты и критерии готовности.

Annotation

In the article the author analyses basic directions of child's readiness to school, characterizes components and criteria of readiness.